

שיעורו השבועי של

מו"ר הרב שמעון כהן שליט"א

לעילוי נשמת מו"ח הרה"ג המקובל הרב אליהו עטייה זצ"ל

ספר יהושע

פרק יא

יהושע התעב במלחמה ונתקצרו שנותיו

ראשי פרקים:

המלחמה בצפון - 'ימים רבים' - כיבוש עמי כנען - מעט מעט - מערכה שקולה ומדודה - בנין האמונה על ידי עבודה רוחנית מאומצת - ילידי ארץ ישראל מוכשרים להנהגת הטבע - שבע שנות כיבוש - נגיעה דקה מן הדקה - דחיית ההתדרדרות הצפויה - פגימתו של יהושע בשביב מחשבה - הקב"ה מודקדק עם הצדיקים

המלחמה בצפון - 'ימים רבים'

מלחמת מלכי הצפון נמשכה 'ימים רבים', 'ימים רבים עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ אֶת כָּל הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה מִלְחָמָה'.¹ שנות הכיבוש נמשכו סך הכל שבע שנים² - המלחמה בדרום היתה קצרה וממוקדת, והארץ נכבשה ב'פעם אחת'³, ואילו המלחמה בצפון נמשכה כמה שנים. מה קרה, מדוע נמשכה המלחמה במלכי הדרום זמן כה ארוך?

הזכרנו את דברי רש"י שכתב:

"ימים רבים עשה יהושע - בגנותו סיפר הכתוב, שהיה מתכוון לדחות את כיבוש הארץ כדי להאריך ימיו, לפי שנאמר: 'ואתה תנחילנה אותם'".

ומקור דברי רש"י במדרש תנחומא⁴, וזו לשון המדרש:

"כתיב ביהושע 'כאשר הייתי עם משה אהיה עמך' (יהושע א, ה), והיה צריך יהושע לחיות ק"כ שנה כמשה רבינו, ולמה נתקצרו עשר שנים, שבשעה שאמר ליה הקדוש ברוך הוא למשה 'נקם נקמת בני ישראל וגו', אף על פי שנתבשר בשורות מוות, לא אמר, מחר אני מת, מה יועיל לי שאנקם במדין, אלא נזדרז לכל אותו ענין, שנאמר: 'וישלח אותם משה' (במדבר לא, ו), אבל יהושע לא עשה כן, כשבא להלחם עם ל"א מלכים, אמר, אם אני הורגם, מיד אני מת, כשם שאירע למשה רבינו. מה עשה, התחיל באחד ומעכב במלחמתן, שנאמר: 'ימים רבים עשה יהושע את כל המלכים האלה מלחמה'. אמר לו הקדוש ברוך הוא: וכך עשית, הריני מקצר שנותיך עשר שנים".

ליהושע הוקצבו מאה ועשרים שנות חיים, כמו שנות חייו של משה, אך נתקצרו שנותיו וחי מאה ועשר שנים, כי בדבר אחד שינה ממנהגו של משה - למשה נאמר כי בתום המלחמה עם

¹ יהושע יא, יח.

² כפי שעולה מדברי' כלב לקמן יד, י.

³ ראה יהושע י, מב.

⁴ מדרש תנחומא מטות ד.

מדין סופו למות, ואף על פי כן הזדרז במלחמה ולא נתעכב בביצוע מצוות ה', ואילו יהושע, כאשר בא להוריש את הארץ, נתעכב במלחמה שבע שנים, כי ידע שתפקיד ה'הנחלה' ניתן לו, 'וְאַתָּה תִּנְחַלְנָה אוֹתָם'⁵, וכשיסיים את תפקידו, שמה יסתלק מן העולם ויוותרו ישראל כצאן בלי רועה.

הביטוי 'בגנותו סיפר הכתוב' דורש תלמוד. מה גרם ליהושע לשנות ממנהגו של משה, ולמשוך את זמן המלחמה כדי לשמור על חייו?

מצד אחד מודגש הדבר שוב ושוב בפרקנו, שיהושע לא שינה דבר מכל אשר נצטווה על ידי ה' בפי משה רבנו, כפי שראינו לעיל, ומצד שני מדייקים חז"ל במילים 'ימים רבים' שכאשר נצטווה יהושע להילחם במלכי הצפון, ערך חשבון אישי לכאורה ובחר להתמהמה בקיום הציווי כדי להרוויח שנות חיים.

כיבוש עמי כנען - מעט מעט

שומה עלינו לנסות להבין מה עמד ביסוד מחשבתו של יהושע להאריך את משך זמן המלחמה, הלוא גדול שבגדולים היה, נאמנו וממשיך דרכו של משה רבנו, ובוודאי לא שיקולים אישיים-פרטיים הניעו אותו.

בפסוקי הברכה שבריש פרשת עקב, אחרי שהבטיח ה' שיכרית את כל עמי כנען, נאמר: 'וְנָשַׁל ה' אֶלְלֵקֶיךָ אֶת הַגּוֹיִם הָאֵל מִפְּנֵיךָ מְעַט מְעַט לֹא תוּכַל פְּלֹתָם מִהֵרָ פֶּן תִּרְבֶּה עַלְיֶיךָ חַיֵּת הַשָּׂדֶה'⁶.

כלומר לא יגרש ה' את עמי כנען מן הארץ בשנה אחת, ולא מפני חולשת צבא ישראל ויכולתו, אלא יעשה ה' שכיבוש שטחי ארץ ישראל יהיה שלב אחר שלב למען ישראל ולטובתם, כדי שכל עיר שנכבשת תתיישב מיד באוכלוסי ישראל, ולא ייווצר בבת אחת שטח נרחב מרוקן מאדם, וכך לא תהיה הארץ משכן לחיות רעות שתפלושנה לגבולותיה.

⁵ דברים לא, ז.

⁶ דברים ז, כב.

דרושה התנהלות מחושבת, שלב אחר שלב. כדי להתמודד מבחינה תרבותית ותאולוגית-דתית עם עמי כנען צריך להיות חמוש באמונה גדולה, ולהעמיק עוד ועוד. אל מול תרבות החטאים של העמים צריך להעמיד מערכה שקולה ומדודה שכוונתה יעד אחר יעד בשום שכל, מקנה ביטחון בליבם של ישראל ומסלקת כל יראה.

לאור זאת ניתן לומר, שכוונתו של יהושע היתה להעמיק את את אמונתם של ישראל ולחזק את ביטחונם, שלב אחר שלב, מעט מעט, ולכן נמנע מכיבוש מהיר, ב'פעם אחת'.

בנין האמונה על ידי עבודה רוחנית מאומצת

בספר "שיר מעון"¹¹ כתב הרב שמעון סופר, נכדו של ה"חתם סופר":

"ונשל ה' אלקיך את הגוים האלה מפניך מעט מעט... יש לומר שזה הוא לטובתן של ישראל שיהא הכל בדרך הטבע ולא יהיו צריכין להיעשות להם נס, כי למעוטי בניסא עדיף, כדי שלא יתמעטו מזכויותיהם על ידי הנס".

כיבוש בדרך הטבע, שלב אחר שלב, עדיף על פני כיבוש באותות ובמופתים, מפני ששימוש בניסים ממעט בזכויותינו. בתקופת המדבר החיים היו נסיים, על טבעיים, ובארץ ישראל ההנהגה היא טבעית.

בנין האמונה צריך להיבנות על ידי עבודה רוחנית מאומצת, ולא על ידי אותות ומופתים. ולאור זאת כתב:

"ובזה יש לפרש הקרא 'למען יזמרך כבוד ולא ידום ה' אלקי לעולם אודך', שדרשו חז"ל (מגילה ד ע"א) על מקרא מגילה - 'למען יזמרך כבוד', שיהא הקריאה לך לכבוד, שיכירו שהוא נס נסתר, וזה 'ה' אלקי לעולם אודך', שיהא קבוע בנו לעולם, להודות על הנסים הנסתרים המלוכשים בדרך הטבע".

מי שקורא את מגילת אסתר יכול בקלות לפספס את העיקר. המגילה מגוללת סיפור מרתק עם עלילה מופלאה, ומי שלא מרכיב "משקפיים של אמונה" עלול לאבד את 'מלכו של עולם' המסתתר במעשה המגילה, ומוביל כל שלב בתוכה בהשגחה פרטית מופלאה. עלינו להתבונן בטבע הבריאה ולגלות את ריבונו של עולם שהוא טוב ומיטיב, משיח ושומר, גואל ומושיע - בכל טבע מסתתר נס.

הנהגה הטבעית בארץ ישראל מכתובה קצב חדש. בדרך נס ניתן לסיים מבצעים מורכבים ברגע אחד, אך בארץ ישראל מתחילה הנהגה טבעית, ולכן ככל שהכיבוש מתקדם כך כל מהלך דורש חשיבה מבצעית מדודה ושקולה, והכנות מעשיות מרובות.

ילידי ארץ ישראל מוכשרים להנהגת הטבע

בספר "פנים יפות"¹² על התורה, מובא טעם נוסף לעיכוב שעיכב יהושע והאריך את שנות הכיבוש, וזו לשונו:

"והנה יש ליתן טעם על מה שהשהה יהושע ארבע עשרה שנה בכיבוש וחילוק ארץ ישראל, מפני שאמר ה' יתברך 'מעט מעט אגרשנו מפניך עד אשר תפרה ונחלת את הארץ' (שמות כג, ל),

וכבר בפרשת משפטים, בפסוקים המתארים את גירוש עמי כנען מפני בני ישראל, נאמר: "לא אַגְרֶשְׁנוּ מִפְּנֵיךְ בְּשָׁנָה אֶחָת פֶּן תִּהְיֶה הָאָרֶץ שְׂמֵמָה וְרֵבָה עֲלֶיךָ חַיַּת הַשָּׂדֶה: מְעַט מְעַט אַגְרֶשְׁנוּ מִפְּנֵיךְ עַד אֲשֶׁר תִּפְרָה וְנִחַלְתָּ אֶת הָאָרֶץ".⁷ וביאר הרמב"ן⁸ בפרשת עקב:

"יבטיח שהשם יכריחם כולם... אבל אמר שלא יכלה אותם במלחמה ביום אחד, ולא שיגרשם מן הארץ בשנה אחת, פן תהיה הארץ שממה ורבה עליך חית השדה..."

וזה כענין שבא ביהושע (יא, כ), כי מאת השם היתה לחזק את ליבם [של עמי כנען] לקראת המלחמה את ישראל למען החרימם, ולא נשאר להם מלך בארץ, כי כל מלכיהם נפלו".

כלומר חיזק ה' את לב מלכי כנען להילחם עם יהושע מבלי להיכנע, כדי שיוכל יהושע להשמידם, ובכך נתקיימה ברכת ה'.

נמצא אם כן, שלהנהגתו של יהושע בתקופת כיבוש הארץ, יש בסיס ויסוד בפסוקי הברכה וההדרכה שניתנו לבני ישראל בתקופת משה ערב כניסתם לארץ. ולמעשה מדובר באסטרטגיה מחושבת שתפקידה למנוע פלישה של חיות רעות מאזורי המדבר לאזורי היישוב.

מערכה שקולה ומדודה

על כך יש להוסיף, כי שונות הן המלחמות הראשונות מן האחרונות בכך שבמלחמות הראשונות ניתן היה לראות את יד ה' במוחש - נפילת חומות יריחו, שמש בגבעון דום, אבני אלגביש - ואילו במלחמות האחרונות, ה' השרה שכינתו בהסתר, בדרך הטבע. וכתב ה"אלשיך"⁹ הקדוש:

"אחר מלחמת העי נאספו כל המלכים ההם, ומן השמים היה, כי על כן יעץ הוא יתברך את יהושע יעשה בערמה לכבוש את העי על ידי האורב, עם היות שאין מעצר לה' להושיע מבלי מארבים, אך ה' צבאות יעץ למען השגיא לגוים ההם שיתקבצו יחד להכילם כאחד ביד ישראל, באומרם כי עתה לא נצחו רק על ידי תחבולות טבעיות באופן שאין מלחמתם מתייחסת אל 'ה' איש מלחמה', רק לאנשים, ועל כן ערבו אל לבם לעשות גם הם הכנה טבעית שהוא להתאסף מלכים גדולים וכן רבים..."

ההתנהלות הטבעית במלחמות האחרונות לעומת הראשונות, היתה מאת ה' בכוונה תחילה, לטעת בלב העמים מחשבת שטות, שאם יתאגדו כולם יחד, יוכלו להביס את ישראל, ומתוך כך נקהלו להכות את ישראל ולבסוף נפלו קרבן למחשבת זדונם. ובהמשך¹⁰ כתב:

"בזאת יהיה מה ש'ונתנם' ביחד אחר ה'מעט'. הראשונה - 'אם פסילי אלהיהם תשרפון באש' - מהמעט הראשון. ו'לא תחמוד כסף וזהב עליהם ולקחת לך'..."

בהיות עליהם צד מורא ויערצו בצד מה כאשר היה, על כן להקנות בנו ביטחון והעדר יראה, היחל במעט, ומאשר ראו, קנו לב אמיץ ואז נתנם ה' לפניהם ויהמם ויתן מלכיהם בידם כמדובר".

המלחמה מול עמי כנען איננה רק מלחמה של חיים ומוות במובן הקיומי, אלא מלחמה תרבותית רוחנית, וגם בשטח זה

⁷ שמות כג, כט-ל.

⁸ רמב"ן דברים ז, כב.

⁹ אלשיך דברים ז, כג.

¹⁰ אלשיך דברים ז, כה.

¹¹ שיר מעון דברים ז, כב.

¹² פנים יפות דברים לג, ו.

איהוה הרהור, וזה ההרהור היה עיכוב שלא היה יכול להלחם ברגע אחת.

וה' יתברך הוא בוחן ליבות וכליות, כדאיתא במדרשים, שאפילו המחשבות שהאדם בעצמו אינו מרגיש בהם, גלויין הם לפניו יתברך שמו¹⁵.

יהושע ח"ו לא נתעצל במלחמה ובשום אופן לא עיכב צעד מלחמתי כלשהו, אבל הקב"ה הוא שידע שהנגיעה הדקה מן הדקה שהיתה בו, היא שגרמה להארכת המלחמה, וענק כמותו נתבע גם על כך ושילם על זאת ביוקר בעשר משנות חייו.

תפקיד האדם הוא לציית בהחלטיות לדבר ה', ולא לחשב חשבונות, גם אם השיקולים שבחשבונותיו הם "לשם שמים".

דחיית ההתדרדרות הצפויה

שיקול נוסף שניתן להזכיר בהקשר זה, הוא דבר ה' שניתן למשה בנוכחותו של יהושע, כנאמר בפרשת וילך:

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הִנֵּה שָׁכַב עִם אֲבֹתֶיךָ וְקָם הָעַם הַזֶּה וַיִּזְנֶה אַחֲרַי אֶלְקֵי נֹכַר הָאֲרֶץ אֲשֶׁר הוּא בָּא שָׁמָּה בְּקִרְבּוֹ וַיַּעֲבֹדוּ אֲחֵרֵי אֲשֶׁר כָּרְתִי אִתּוֹ"¹⁵.

משה רבנו קיבל בנבואה שאחרי מותו תקטן הדרגה הרוחנית של העם, אך למעשה ההתדרדרות הרוחנית של העם החלה רק אחרי פטירת יהושע, וכך כתב רש"י¹⁶:

"אחרי מותי כי השחת תשחתן - והרי כל ימי יהושע לא השחיתו, שנאמר: 'ויעבדו בני ישראל את ה' כל ימי יהושע' (יהושע כד, לא), מכאן שתלמידו של אדם חביב עליו כגופו, שכל זמן שיהושע חי נראה למשה כאילו הוא חי".

משה ויהושע מהווים המשכיות אחת - אישיות אחת - ולכן יכול היה משה להתבטא על מות יהושע כאילו היה זה מותו שלו, והנבואה אודות הירידה הרוחנית שבעם, אכן החלה להתקיים רק אחרי פטירת יהושע.

לאור זאת היתה סיבה נוספת ליהושע לרצות שימיו יתארכו, וזאת לשם שמים, כדי לדחות את ההתדרדרות הרוחנית הצפויה בעם.

אולם גם חישובים אלה לא היו במקומם, ומתוך כך גם התוצאה היתה הפוכה - ימי יהושע נתקצרו בעשר שנים, וממילא גם הנפילה הרוחנית של העם הוקדמה.

פגמתו של יהושע בשביב מחשבה

מכל האמור עולה, כי הכיבוש 'מעט מעט' במשך שבע שנים, היה בכונה תחילה מאת ה', ולא בזה פגם יהושע אלא במחשבתו.

פגמתו של יהושע בעיכוב המלחמה היתה בכך, שמלבד כוונתו למנוע פלישת חיות רעות ומלבד הכוונה להעמיק את אמונתם של ישראל ולשמור על שלמות רוחם, או בשלות גילם, נתגנב לליבו שביב מחשבה בדבר שנות חייו, והגם שכוונתו היתה לטובתם של ישראל, שלא יהיו כצאן בלי רועה, ולא מתוך שיקולים פרטיים חלילה, היה לו לבטוח בה' שימציא להם מנהיג ראוי תחתיו, כי לא נצטוו להתעכב במלחמה מסיבה זו.

משמע שיפרו בארץ ישראל ויגדלו הבנים שהם ראויים לנחלה דהיינו בני י"ג שנים, לכך השהה י"ד שנים עד אשר יגדלו אותם שנתעברו ונולדו משבאו לארץ".

נחלת עם ישראל בארצו צריכה להתחיל מילידי ארץ ישראל ולא מאותם שנולדו במדבר. ילידי ארץ ישראל לא טעמו טעם גלות, ולכן יש להם תודעה ארץ ישראלית עמוקה והם מוכשרים להנהגת הטבע המיוחדת לארץ ישראל יותר מילידי המדבר. דור שגדל בארץ ישראל, זוכה שבאופן טבעי האמונה שלו גדולה יותר ועמוקה יותר ואיננו מרגיש שיש לו תלות באותות ומופתים למיניהם.

שבע שנות כיבוש

שנות הכיבוש נמשכו שבע שנים ולא בכדי. המהר"ל במקומות אינספור מציין שהמספר שבע בתורה ובדברי חז"ל מייצג את עולם הטבע. ששת המספרים הראשונים מייצגים את הצד החומרי של עולם הטבע (כנגד שישה קצוות: מזרח, מערב, צפון, דרום, מעלה ומטה), והמספר השביעי את שלמותו. ששת ימי השבוע הם ימי החול, והיום השביעי הוא המקודש ומשלים את עולם הטבע. בדומה לזה, גם בשנות השמיטה: שש שנים של עבודת האדמה, והשנה השביעית מקודשת לה'. בשנות היובל נכפל התהליך שבע פעמים, ושנת החמישים היא מעל כולן. בדומה לזה, שבעת המינים מייצגים את שבח ארץ ישראל מבחינה חומרית, גוי חייב בשבע מצוות בני נח, ועוד.

המספר שבע מסמל את תפקידו בעולם, לרומם את עולם הטבע ולזהות את האלקות המתגלה בטבע. זה תפקידו בחגי ישראל ובשבתות, ולכן המספר שבע תופס מקום מרכזי ביותר בתוכם, ותפקיד זה מקבל משנה תוקף עם הכניסה לגבולות ארץ ישראל, שבה גילויי ההשגחה גדולים לאין ערוך, "אַרְצְךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ דָּרַשׁ אֶתְּהָ תְּמִיד יַעֲיֵנֵי ה' אֱלֹקֶיךָ בְּהַ מְרִשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרֵית שָׁנָה"¹³.

נגיעה דקה מן הדקה

בדברי חז"ל נמצאת נקודה של ביקורת על התנהלותו של יהושע במלחמת מלכי הצפון, אך כל מי שלומד על דמותו של יהושע ומתבונן בפסוקים ובדברי חז"ל והמפרשים, וזוכה להיות מואר באורו - אור הלבנה - אינו מעלה על דעתו כי פגם זה הנזכר בחז"ל נבע מתוך התרשלות ח"ו, וכך כתב רבי יהודה אריה ליב אלתר מגור, בעל ה"שפת אמת"¹⁴:

"וכזה נפרש גם כן מה שכתוב במדרש ביהושע, דכתוב 'ימים רבים עשה כו' מלחמה' על ידי שרצה להאריך ימים, ולכן נחסר לו י' שנים. עיי"ש. והוא פלא לומר כן על יהושע. ותו קשה, דהא כתיב 'ימים רבים עשה', אם כן לא הלך בטל ממלחמה, ומה שייך בזמן המלחמה להאריך ולקצר?"

אבל הענין יתבאר כנ"ל: על ידי שהיה בו קצת נגיעה שעלה במחשבה שימי חייו תלוין בזה, שוב לא היה יכול להלחם בנקל, והיה לו מלחמה בעצמו ימים רבים של צער, ולכן מסיים המדרש, 'רבות מחשבות בלב איש', לומר שלא היה כאן שום חטא, רק

¹⁵ דברים לא, טז.

¹⁶ רש"י דברים לא, כט.

¹³ דברים יא, יב.

¹⁴ שפת אמת פרשת מטות שנת תר"ן, וראה עוד שם שנת תרל"ה.

מנהיג כיהושע, שכל מעשיו והנהגותיו היו על פי ה', די בשביב מחשבה אחד שאיננו לה' לבדו, כדי להענישו. ולימוד הוא לדורות עולם, לכל עובד ה' באשר הוא, שישים מגמתו תמיד לקיים מצוות ה', ועל ידי שיהיה ליבו לה' לבדו בלי חשבון, יזכה שיאריך לו ה' ימיו ושנותיו ברוב טובה וברכה.

הקב"ה מדקדק עם הצדיקים

שביב המחשבה שבו פגם יהושע ואיבד עשר שנים משנות חייו, מעלה על נס את התביעה האלקית לנקיות הנדרשת מהמנהיגות בישראל. הקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השער ה¹⁷, ולכן

¹⁷ ראה יבמות קכא ע"ב.